

KONTRA MIKLÓS, MORVAI TÜNDE (SZERKESZTŐK):
DOMUS 25
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HATÁRON TÚLI ÖSZTÖNDÍJPROGRAMJA

A Magyar Tudományos Akadémia Domus Hungarica Scientiarum et Artium (Domus) ösztöndíjprogramját huszonöt évvel ezelőtt alapították, azzal a céllal, hogy elősegítse a határon túli szakemberek kutatásait. A Domus-ösztöndíjprogram indulása 25. évfordulója alkalmából 2022 őszén az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága és a Domus Kuratórium Domus 25 címmel konferenciát rendezett Budapesten, valamint három, a mai Magyarország határain kívül található városban: Csíkszeredában, Újvidéken és Komáromban. Ezekre a tanácskozásokra a legsikeresebb huszonöt Domus-ösztöndíjast kérték fel előadásra (a konferenciák részletes programja a kötet végén olvasható), akik beszámoltak tudományos eredményeikről, kitérve arra, milyen módon segítették kutatásaikat a Domus-ösztöndíjak. A jubileumi kötet többek közt az elhangzott előadások szövegeit is tartalmazza.

A Domus-ösztöndíjprogramot Glatz Ferenc, az MTA akkori elnöke 1997-ben hirdette meg, majd 2001-ben elindult a szülőföldi kutatástámogatási program is. Vizi E. Szilveszter elnöksége idején, 2005-ben létrejött a környező országok magyar tudományos civil szervezeteit segítő intézménytámogatási pályázati rendszer. Ennek irányelveit az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság alakította ki. Az ösztöndíjakat évente kétszer hirdetik meg, a beérkezett pályázatok alapján a döntést a Domus Kuratórium hozza meg. A program 1999 és 2009 között az Oktatási Minisztérium és az MTA közös programjaként futott, fontos állomás volt, amikor 2012-ben az Abonyi utcai Domus 'Collegium Hungaricum' kutatói vendégház az Akadémia tulajdonába került. Az itt szervezett találkozók alkalmat nyújtanak a szakmai kapcsolatok, sőt személyi barátságok kialakulására. A Domus-ösztöndíjprogram létrehozásában nagy szerepe volt az azóta már elhunyt Berényi Dénesnek, aki 1997-től 2006-ig töltötte be a Domus Kuratórium elnöki tisztségét. Őt követte a sorban Görömbei András, majd 2011-től Paládi-Kovács Attila, aki etnográfusként maga is többször kutatott a határon túli magyarok körében, elsősorban Gömörben. Jelenleg Kontra Miklós nyelvész tölti be ezt a tisztséget, aki már nagyon régóta kíséri figyelemmel a programot, s több, határokon átnyúló nyelvészeti projekt menedzselése révén is egy bennfentes alaposágával ismeri a határon túli tudományos közeget, jól átlátva a kutatók

helyzetét az egyes országokban. Számptalan, a határon túl szervezett tudományos konferencián és más szakmai találkozóon vett már részt, és több kutatóval nemcsak szakmai, de baráti kapcsolatokat ápol.

Jelen kötethez Kocsis Károly, az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság (MTK EB) elnöke írt előszót, ami után az MTA elnöke, Freund Tamás elnöki köszöntője olvasható, amit a Domus Kuratórium volt (Paládi-Kovács Attila) és jelenlegi (Kontra Miklós) elnökének részletes beszámolója követ a Domus elmúlt huszonöt évéről. Kontra Miklós a Domus Program értelmébe. A „támogatáspolitikánk” néhány dilemmája című összegzésében számos fontos gyakorlati és elméleti problémát érint, mint például, hogy az ösztöndíjprogram mit támogasson: a bölcsészettudományi és társadalomtudományi kutatásokat vagy pedig a természettudományiakat, illetve a pályázatok elbírálása során milyen szempontok érvényesüljenek, milyen aspektusokat vegyen figyelembe a bíráló és mit ne. A támogatáspolitikáról írt elmélkedésében többek közt idézi Tarnóczy Mariann, korábbi titkárságvezető 2016-ban, az MTK EB húszéves tevékenységét összefoglaló kötetben leírt fontos, ma is aktuális gondolatait: „...hamar kiderült, hogy az egyetlen adekvát közelítés a paternalista anyaország–kisebbségek relációt meghaladó, valódi és egyenrangú partneri viszony. Az ún. »támogatáspolitiká« helyett kutatáspolitikára és együttműködésre van szükség, Kárpát-medencei oktatás- és tudománypolitikára, stabil feltételekre.”

Kontra többek közt felteszi a kérdést, hogy mi végre kutatunk és mi a tudomány célja és szerepe a mai, egyre változó társadalmunkban, de szót ejt a magyar nyelvi kutatásokról, a tannyelvpolitikáról és a kutatói problémákról is. Érdeemes időt szánni erre az írásra, mert nem egy szimpla beszámolóról van szó csupán, az általa felvetett problémák nagyon is továbbgondolásra ingerlőek.

A fent említett konferenciákon számos, egykori Domus-ösztöndíjas szakember tartott előadást, ezek felsorolásától helyszűke miatt eltekintek. Annyit azonban fontos megjegyezni, hogy nincs olyan szerző/előadó, aki ne értékelné nagyon magasan a Domus kutatási programot. Akadnak olyan neves kutatók is, akik számára egy bizonyos időszakban (háború előli menekülés, munkanélküliség) egzisztenciális segítséget (is) jelentett ez az ösztöndíj.

Bóna Lászlónak köszönhetően részletes kimutatások segítségével különféle aspektusokból követhetjük nyomon a huszonöt év ösztöndíjainak felhasználását. Többek közt megtudható, hogy a nyertes pályázók ország szerinti megoszlását illetően a kárpátaljaiak száma a legmagasabb, a sorban Románia, Szerbia, majd Szlovákia magyar kutatói következnek. A tudományok szerinti megoszlásból kiderül, hogy mind a négy országban a filozófiai és történettudományi kutatások dominálnak.

Végezetül engedtessek meg néhány személyes gondolat. E sorok írójaként magam is hálával gondolok azokra a hónapokra, amikor Domus-ösztöndíjasként kutathattam, s részt vehettem az akkor éppen Budapesten kutató Domus-öszt-

töndíjasok számára rendezett Domus Café rendezvényein is. Ezek a kellemes hangulatú összejövetelek bizonyára nem csak számomra voltak fontosak, hiszen lehetőséget jelentettek szakmai és baráti kontaktusok létesítésére, a már meglévő kapcsolati hálókat tovább szélesítésére. Ezeken a rendezvényeken mindenki beszámolt az adott időszakban éppen folyó kutatásának témájáról. Az egyik Domus Café nagyon emlékezetes számomra. Akkor az első világháború idején, 1916-ban a mai Szlovákia területére érkezett erdélyi menekültekkel kapcsolatban kutattam az Országos Széchényi Könyvtár Hírlap- és Mikrofilmolvasójában. Még nagyon szegényes volt a téma irodalma, s az általam kutatott terület vonatkozásában csak Pozsonyt említette a szakirodalom, miszerint oda menekültek a keleti határon és közelében élő erdélyiek az 1916-os román betörés elől. A korabeli lapok átnézése során kiderült, hogy a menekültek száma elérte a kétezret, de elképzelhető, hogy többen is lehettek. Sajnos, fényképanyag nem állt rendelkezésemre, pedig a témáról tervezett kötetben mindenképpen szerettem volna közzétenni valamilyen, a kutatott területről származó illusztrációt. Az említett rendezvényen nagy örömmel odajött hozzám egy erdélyi kolléganő, és elmondta, hogy az ő nagypapjának a családja is menekült volt, őket Pozsonyban helyezték el annak idején. Ott született meg a nagypapa, s egy pozsonyi fényképész meg is örökölte őt az édesanyjával és a nővérével együtt, sőt: megvan a születési anyakönyvi kivonat is! A kolléganőnek köszönhetően aztán a fényképen kívül más dokumentumokhoz is hozzájutottam. A témáról 2015-ben megjelent monográfiám címlapján az a fénykép szerepel, amit az ezen látható kisbaba unokájától kaptam.

Ez csak egy apró adalék, de meggyőződésem, hogy a tudomány eredményes művelése, sok más mellett, természetesen, az ilyen apró, mozaikkocka-szerű adatok egymás mellé helyezésével valósul meg.

(Kontra Miklós, Morvai Tünde szerkesztők: DOMUS 25. A Magyar Tudományos Akadémia határon túli ösztöndíjprogramja. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2023, 178 o. ISBN 9786156448293, <https://mta.hu/magyar-tudomanyossag-kulfoldon/kiadvanyok-105940>)

L. Juhász Ilona

PhD, etnológus
 Fórum Kisebbségkutató Intézet – Etnológiai Központ,
 Komárom, Szlovákia